

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD S.Jamoldinova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASH ASOSIDA AKADEMIK HALOLLIKKA OID KOMPETENSIYALARNI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI (FALSAFA FANINI O'QITISH MISOLIDA)

Raximjanova Muqaddas Dilmurod qizi

Namangan davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

muqaddasrahimjanova61@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada talabalarda akademik halollikka oid kompetensiyalarni tanqidiy fikrlash asosida takomillashtirish metodikasi ishlab chiqiladi. Muallif akademik halollikni intizomiy talab emas, bilishga oid kompetentlik sifatida talqin qilib, uning to'rt komponentli tuzilmasini – manba bilan ishlash, mualliflik pozitsiyasini shakllantirish, dalil keltirish va o'z ishini o'zi baholash komponentlarini asoslaydi. Aniqlash va jazolashga asoslangan an'anaviy yondashuvning cheklovlari ko'rsatilib, uning o'rniga ta'lim jarayonining o'zini qayta qurishga qaratilgan uch bosqichli metodik tizim taklif etiladi. Falsafa fanini o'qitish misolida beshta topshiriq turi va ularga mos baholash mezonlari ishlab chiqiladi. Tadqiqotda akademik halollikni ta'minlashning nazorat va ta'lim yo'nalishlari bo'yicha xorijiy olimlar o'rtasidagi ilmiy bahs tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: akademik halollik, tanqidiy fikrlash, kompetensiya, falsafa fani, mualliflik pozitsiyasi, dalil keltirish, baholash mezonlari, metodik tizim

МЕТОДИКА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ЧЕСТНОСТИ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ)

Рахимжанова Мукаддас Дилмурод кизи

Базовый докторант Наманганского

государственного педагогического института

muqaddasrahimjanova61@gmail.com

Аннотация. В статье разрабатывается методика совершенствования компетенций академической честности у студентов на основе критического мышления. Трактую академическую честность не как дисциплинарное требование, а как познавательную компетентность, автор обосновывает её четырёхкомпонентную структуру: работа с источником, формирование авторской позиции, аргументация и самооценка собственной работы. Показаны ограничения традиционного подхода, основанного на выявлении и наказании, и вместо него предлагается трёхэтапная методическая система, направленная на перестройку самого образовательного процесса. На примере преподавания философии разработаны пять типов

заданий и соответствующие им критерии оценивания. В исследовании анализируется научная полемика зарубежных учёных о контрольном и образовательном направлениях обеспечения академической честности.

Ключевые слова: академическая честность, критическое мышление, компетенция, философия, авторская позиция, аргументация, критерии оценивания, методическая система

A METHODOLOGY FOR IMPROVING ACADEMIC INTEGRITY COMPETENCES IN STUDENTS ON THE BASIS OF CRITICAL THINKING (A CASE STUDY OF TEACHING PHILOSOPHY)

Rakhimjanova Mukaddas Dilmurod kizi

Basic Doctoral Student at Namangan State Pedagogical Institute

muqaddasrahimjanova61@gmail.com

Annotation. The article develops a methodology for improving students' academic integrity competences on the basis of critical thinking. Interpreting academic integrity not as a disciplinary requirement but as an epistemic competence, the author substantiates its four-component structure: working with sources, forming an authorial position, constructing arguments, and self-assessment of one's own work. The limitations of the traditional approach based on detection and punishment are demonstrated, and a three-stage methodological system aimed at restructuring the educational process itself is proposed instead. Using the teaching of philosophy as a case study, five types of assignment and the corresponding assessment criteria are developed. The study analyses the scholarly debate between foreign researchers on the regulatory and educational approaches to ensuring academic integrity.

Keywords: academic integrity, critical thinking, competence, philosophy, authorial position, argumentation, assessment criteria, methodological system

KIRISH

Oliy ta'lim tizimida akademik halollik masalasi so'nggi yillarda alohida dolzarblik kasb etdi. Bu dolzarblikning sababi faqat buzilish hollarining ko'payishida emas, balki muammoning o'zi mohiyatan o'zgarganidadir. An'anaviy tasavvurga ko'ra akademik halollik buzilishi o'zlashtirishdagi qiyinchilikni yengishning noqonuniy yo'li, ya'ni intizomiy xatti-harakat deb qaralgan. Bugungi sharoitda esa masala boshqa tekislikka ko'chdi: axborot va tayyor matnga kirish deyarli cheksiz bo'lgan muhitda talaba oldidagi asosiy sinov ma'lumot topish emas, o'z mustaqil pozitsiyasini shakllantirish bo'lib qoldi.

Mazkur o'zgarish muammoning tahlil darajasini ham o'zgartiradi. Agar akademik halollik buzilishi faqat intizomiy hodisa bo'lganida, unga qarshi kurash nazorat vositalarini takomillashtirish bilan hal qilinar edi. Amaliyot esa boshqacha manzarani ko'rsatmoqda: matnlarning o'xshashligini aniqlovchi dasturlar ko'chirmaning shaklini topadi, lekin mustaqil fikrning mavjudligini aniqlay olmaydi. O'zgartirilgan, qayta bayon etilgan yoki sun'iy vositalar yordamida yaratilgan matn rasmiy jihatdan original bo'lishi mumkin, biroq unda talabaning o'z mulohazasi bo'lmaydi. Shu tariqa nazoratga asoslangan yondashuv o'zining asosiy maqsadiga erisha olmay qoladi. Shu nuqtada tadqiqotning asosiy farazini shakllantirish mumkin: akademik halollik buzilishi ko'p hollarda axloqiy tanlovning emas, bilishga oid qobiliyatning yetishmasligidan kelib chiqadi. O'z pozitsiyasini shakllantira olmagan, manbalarni qiyoslashni va dalil keltirishni bilmaydigan talaba oldida haqiqatda tanlov qolmaydi – u topshirish uchun o'zganing matnidan boshqa hech narsaga ega emas. Bu faraz muammoning yechimini ham boshqa tomonga yo'naltiradi: taqiq va jazodan ko'ra qobiliyat shakllantirish birlamchi vazifaga aylanadi. Akademik halollik tushunchasining o'zi tarixiy jihatdan nisbatan yangi. Uning zamonaviy mazmuni universitet ilmiy jamoasining ichki qoidalaridan, xususan mualliflikni tan olish va boshqa tadqiqotchining hissasini ko'rsatish an'anasidan kelib chiqqan. Bu kelib chiqish muhim jihatni ochadi: akademik halollik dastlab tashqi nazorat vositasi emas, ilmiy muloqotning ichki sharti sifatida shakllangan. Iqtibos keltirish qoidasi jazodan qochish uchun emas, o'quvchiga fikrning manbasini ko'rsatib, uni tekshirish imkonini berish uchun ishlab chiqilgan. Mazkur kelib chiqishni eslash amaliy ahamiyatga ega, zero u qoidaning ma'nosini tiklaydi. Talabaga iqtibos qoidasi faqat rasmiy talab sifatida taqdim etilsa, u uni ortiqcha yuk deb qabul qiladi va imkon bo'lganda chetlab o'tishga harakat qiladi. Qoidaning bilishga oid vazifasi tushuntirilsa – ya'ni manba ko'rsatilishi o'quvchiga tekshirish imkonini berishi aytilsa – u mulohaza madaniyatining qismiga aylanadi. Shu sababli metodik tizimda qoidani o'rgatish emas, uning asosini tushuntirish birlamchi vazifa hisoblanadi. Aynan shu

nuqtada tanqidiy fikrlash masalaga kiradi. Tanqidiy fikrlash bu yerda umumiy intellektual fazilat sifatida emas, aniq operatsiyalar majmui sifatida tushuniladi: manbani baholash, tasdiq bilan dalilni ajratish, muqobil talqinni ko'rish, o'z xulosasining asosini ko'rsatish va uni qayta ko'rib chiqishga ochiq bo'lish. Bu operatsiyalarning har biri akademik halollikning muayyan talabi bilan bevosita bog'lanadi. Manbani baholash qobiliyati iqtibos madaniyatining asosini tashkil etadi; dalil keltirish qobiliyati mualliflik pozitsiyasini mumkin qiladi; o'z ishini tanqidiy ko'rib chiqish qobiliyati esa o'zlashtirilgan va o'zgalardan olingan fikrni ajratish imkonini beradi. Masalaning yangi keskinligi matn yaratuvchi raqamli vositalarning keng tarqalishi bilan bog'liq. Bu vositalar talaba oldiga mohiyatan yangi vaziyat qo'yadi: endi tayyor matn topish emas, buyurtma bo'yicha yaratilgan matn olish mumkin bo'ldi. O'xshashlikni aniqlashga asoslangan nazorat tizimi bunday matnni tanimaydi, zero u hech qayerdan ko'chirilmagan. Bu holat nazorat paradigmasining texnik chegarasini ko'rsatadi va muqobil yondashuv izlashni zaruratga aylantiradi. Shuni ham qayd etish lozimki, akademik halollikni iqtibos texnikasini o'rgatish bilan tenglashtirish keng tarqalgan, biroq yetarli bo'lmagan yondashuvdir. Rasmiylashtirish qoidalarini bilgan, lekin o'z pozitsiyasiga ega bo'lmagan talaba qoidalarga to'liq rioya qilgan holda ham mustaqil ish yaratmaydi: uning matni to'g'ri rasmiylashtirilgan iqtiboslar zanjiridan iborat bo'lib qoladi. Demak texnik ko'nikma zarur, biroq u kompetensiyaning faqat bir komponentini tashkil etadi. Tadqiqot predmetining falsafa fani doirasida aniqlashtirilishi tasodifiy emas. Falsafa boshqa fanlardan bir muhim jihati bilan farq qiladi: unda o'rganiladigan predmetning o'zi mulohaza, dalil va tanqiddan iborat. Fizika yoki tarix fanida tanqidiy fikrlash o'quv materialiga nisbatan tashqi vosita bo'lib qoladi; falsafada esa u bir vaqtning o'zida ham vosita, ham mazmundir. Falsafiy matnni o'qish dalil tuzilmasini ajratishni talab qiladi, falsafiy masalani muhokama qilish esa o'z pozitsiyasini asoslashni taqozo etadi. Shu sababli falsafa fani akademik halollik kompetensiyalarini shakllantirish uchun eng qulay muhitni beradi va ayni paytda bu kompetensiyalarsiz o'zlashtirilishi

mumkin bo'lmagan fan hisoblanadi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati ham aniq belgilanadi. Taklif etilayotgan metodik tizim falsafa fani mashg'ulotlarida bevosita qo'llanishi mumkin bo'lgan topshiriq turlari va baholash mezonlarini beradi. Bundan tashqari ishlab chiqilgan mezonlar o'qituvchiga talabaning mustaqil ishini baholashda aniq tayanch nuqtasini taqdim etadi va baholashdagi subyektivlikni kamaytiradi; bu esa akademik halollik talabining o'zi ham shaffof va asoslangan bo'lishini ta'minlaydi. Masalani kompetensiyaviy yondashuv doirasida qo'yish ham alohida asoslashni talab qiladi. Akademik halollik odatda qadriyat yoki me'yor sifatida tavsiflanadi; kompetensiya tushunchasi esa harakat qobiliyatini bildiradi. Bu ikki talqin bir-birini inkor etmaydi, biroq ularning pedagogik oqibatlari farq qiladi. Qadriyat sifatidagi talqin tarbiyaviy ishni targ'ibot shakliga olib keladi: halollik haqida so'zlanadi, uning ahamiyati tushuntiriladi, buzilishning oqibatlari eslatiladi. Kompetensiya sifatidagi talqin esa mashq talab qiladi: talaba manba bilan ishlashni, dalil tuzishni va o'z matnini tekshirishni amalda bajarib o'rganadi. Tadqiqotda ikkinchi talqin asos qilib olinadi, zero birinchisining samarasi mavjud tadqiqotlarda past baholangan. Tadqiqotning maqsadi talabalarda tanqidiy fikrlash asosida akademik halollikka oid kompetensiyalarni takomillashtirish metodikasini ishlab chiqish va uni falsafa fanini o'qitish misolida asoslashdan iborat. Bu maqsaddan quyidagi vazifalar kelib chiqadi: akademik halollik kompetensiyasining mazmunini aniqlash va uni intizomiy talabdan farqlash; kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasini asoslash; mavjud yondashuvlarning cheklovlarini ko'rsatish; metodik tizimni bosqichlar bo'yicha ishlab chiqish; falsafa fani materialida topshiriq turlarini va baholash mezonlarini belgilash.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuga oid milliy tadqiqotlar orasida M.Sh.Tokumbetovanning oliy ta'lim muassasalari talabalarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlariga bag'ishlangan ishi alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotchi tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni alohida mashg'ulot yoki alohida fan doirasidagi vazifa emas,

balki ta'lim jarayonining butun tashkiliy tartibiga bog'liq natija sifatida ko'rib chiqadi. Uning yondashuvidagi uslubiy jihat mazkur maqola uchun bevosita ahamiyatlidir: agar tanqidiy fikrlash shart-sharoitlarga bog'liq bo'lsa, akademik halollik ham – u tanqidiy fikrlashga tayangani uchun – tashkiliy tartib o'zgarmay turib takomillashmaydi. Bundan muhim xulosa kelib chiqadi: akademik halollikni ta'minlash bo'yicha alohida tadbirlar, agar ular baholash tizimi va topshiriq turlari bilan qo'llab-quvvatlanmasa, barqaror natija bermaydi. S.Ergashbaevning uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishga oid tadqiqotlari masalaning qadriyatga oid jihatini ochadi. Muallif ma'naviy-falsafiy dunyoqarashning shakllanishini bir martalik tadbirlar natijasi emas, uzluksiz va bosqichma-bosqich kechadigan jarayon sifatida talqin qiladi hamda bu jarayonda falsafiy bilimlarning o'rnini alohida ko'rsatadi. Mazkur qarash akademik halollik masalasiga tatbiq etilganda muhim nazariy asos beradi: halollik ham yakka talab sifatida emas, uzluksiz shakllanadigan ichki pozitsiya sifatida qaralishi lozim. Shu bilan birga tadqiqotchining uzluksizlik tamoyili metodik tizimning bosqichli qurilishini asoslashga xizmat qiladi. M.M.Mirzaolimjon o'g'li va E.Shohbozbekning Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellariga bag'ishlangan ishi masalaning institutsional kontekstini belgilaydi. Mualliflar universitet modelining o'zgarishi o'quv jarayonining tashkil etilishiga, jumladan mustaqil ishning o'rniga va baholash tartibiga ta'sir qilishini ko'rsatadilar. Bu kuzatuv mazkur tadqiqot uchun ahamiyatli, zero akademik halollik muammosining keskinligi aynan mustaqil ishning ulushi oshgan sharoitda ortadi. Ikki milliy tadqiqotning qiyoslanishi ularning bir-birini to'ldirishini ko'rsatadi. Tokumbetova tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning tashkiliy shartlarini belgilaydi, Ergashbaev esa qadriyat asosining uzluksiz shakllanishini asoslaydi. Akademik halollik masalasi aynan shu ikki chiziqning kesishmasida joylashadi: u bir vaqtning o'zida ham bilishga oid qobiliyat, ham ichki qadriyat pozitsiyasini talab qiladi va bu ikkisidan birortasi yetishmasa, barqaror natija bermaydi.

METODOLOGIK QISM

Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega bo'lib, unda bir-birini to'ldiruvchi usullar majmui qo'llanilgan va ularning har biri aniq vazifani bajargan. Tushunchaviy tahlil usuli ishning birinchi bosqichida ishlatildi: uning yordamida akademik halollik, akademik intizom, iqtibos madaniyati va mualliflik tushunchalari izchil farqlandi. Bu farqlash uslubiy zarurat hisoblanadi, zero kundalik va me'yoriy nutqda bu atamalar almashtirib ishlatiladi va bunday almashtirish pedagogik vazifaning noaniq qo'yilishiga olib keladi. Tahlil davomida akademik halollik me'yorga bo'ysunish emas, muayyan bilish operatsiyalarini bajarish qobiliyati sifatida ta'riflandi va aynan shu ta'rif keyingi barcha xulosalarning asosi bo'ldi. Tizimli yondashuv kompetensiyani alohida ko'nikmalar yig'indisi sifatida emas, o'zaro bog'liq komponentlar tuzilmasi sifatida ko'rish imkonini berdi. Bu yondashuvning afzalligi shundaki, u komponentlar o'rtasidagi bog'lanishni tahlil qilishga va biror komponentning yetishmasligi butun kompetensiyaning ishlamasligiga olib kelishini ko'rsatishga majbur qiladi. Tarkibiy-funksional tahlil har bir komponentning akademik halollik talablaridagi aniq vazifasini belgilash uchun qo'llanildi: qaysi komponent qaysi talabni ta'minlashi aniqlandi va shu asosda komponentlarning to'liqligi tekshirildi.

NATIJALAR

Tadqiqotning birinchi natijasi akademik halollik kompetensiyasining to'rt komponentli tuzilmasini asoslashdan iborat. Manba bilan ishlash komponenti manbani aniqlash, uning ishonchliligini baholash, dastlabki va ikkilamchi manbani farqlash hamda iqtibosni to'g'ri rasmiylashtirish qobiliyatlarini qamrab oladi. Mualliflik pozitsiyasini shakllantirish komponenti o'zlashtirilgan materialga nisbatan o'z munosabatini belgilash va uni aniq ifodalash qobiliyatini bildiradi. Dalil keltirish komponenti tasdiqni asos bilan ta'minlash, muqobil qarashni hisobga olish va xulosani dalil doirasidan oshirmaslik qobiliyatini o'z ichiga oladi. O'z ishini o'zi baholash komponenti esa matnning qaysi qismi o'zlashtirilgan, qaysi qismi o'zganing fikri ekanini

ajratish va bu farqni matnda ko'rsatish qobiliyatini anglatadi. Komponentlarning o'zaro bog'liqligi tahlilning ikkinchi natijasini beradi. Manba bilan ishlash komponenti rivojlangan, biroq mualliflik pozitsiyasi shakllanmagan talaba to'g'ri rasmiylashtirilgan, lekin o'z fikri bo'lmagan matn yaratadi; bunday matn rasmiy jihatdan talablarga javob beradi, mohiyatan esa akademik halollikning maqsadini bajarmaydi. Aksincha, o'z fikri bo'lgan, biroq dalil keltirish komponenti zaif talaba asossiz da'volar to'plamini taqdim etadi. Shu sababli metodik tizim barcha komponentlarni parallel rivojlantirishi lozim.

MUHOKAMA

Akademik halollikni ta'minlash yo'llari bo'yicha xorijiy adabiyotda ikki yo'nalish o'rtasida uzoq davom etgan ilmiy bahs mavjud. Birinchi yo'nalishning eng taniqli vakili D.Makkeyb bo'lib, u hammualliflari bilan birga o'n yillar davomida olib borilgan keng ko'lamli tadqiqotlarda akademik nohalollikning tarqalishini o'rgangan. Makkeyb va uning hammualliflarining asosiy xulosasi shundaki, talabaning xatti-harakatiga hal qiluvchi ta'sirni shaxsiy xususiyatlar emas, institutsional muhit ko'rsatadi: tengdoshlarning xatti-harakati haqidagi tasavvur, qoidalarning aniqligi, ularning izchil qo'llanilishi va halollik majburiyatining rasmiy tizimi. Bu pozitsiyadan amaliy xulosa kelib chiqadi – akademik halollikni ta'minlash uchun avvalo me'yoriy muhitni mustahkamlash, qoidalarni oydinlashtirish va ularning bajarilishini izchil nazorat qilish lozim. Ikkinchi yo'nalishni T.Bertram Gallant ifodalaydi. U akademik nohalollikni intizomiy muammo deb qarashning o'zini tanqid qilib, uni ta'lim va o'qitish muammosi sifatida ko'rib chiqishni taklif etadi. Bertram Gallantning dalili quyidagicha: nazorat tizimi qanchalik mukammal bo'lmasin, u faqat buzilish hollarini aniqlaydi, lekin talabaning o'z ishini yaratish qobiliyatini oshirmaydi; nohalollikning manbai esa ko'pincha aynan shu qobiliyatning yetishmasligida yotadi. Uning fikricha, muammoning ildizi ta'lim jarayonining tashkil etilishida — topshiriqlarning turida, mustaqil ishning qo'llab-quvvatlanishida va baholash tizimining mazmunidadir. Ikki pozitsiya o'rtasidagi bahs mohiyatan ta'sir obyektiga tegishli. Makkeyb yondashuvi muhitga, Bertram Gallant

yondashuvi esa qobiliyatga ta'sir qilishni taklif etadi. Bahsning hal qiluvchi nuqtasi quyidagi savolda jamlanadi: talaba o'zganing ishidan foydalanganda u tanlov qilyaptimi yoki tanlov imkoniyati yo'qligi uchun shunday yo'l tutyaptimi? Birinchi javob to'g'ri bo'lsa, nazorat va me'yoriy muhit birlamchi vosita bo'ladi; ikkinchi javob to'g'ri bo'lsa, nazoratning samarasi chegaralangan bo'lib qoladi. Mazkur tadqiqotda ikki pozitsiyani qarama-qarshi emas, bir-birini to'ldiruvchi deb baholash asoslanadi, biroq ularning o'rnini teng emas. Makkeyb aniqlagan muhit omillarining ta'siri shubhasiz va me'yoriy tartibning aniqligi zarur shart hisoblanadi. Shu bilan birga bu shart yetarli emas: aniq qoidalar mavjud bo'lgan, lekin talabada mustaqil matn yaratish qobiliyati shakllanmagan sharoitda qoidalar faqat buzilishni yashirish usullarini murakkablashtiradi. Bundan tashqari zamonaviy sharoitda nazorat yondashuvi texnik chegaraga duch keldi: matn yaratish vositalarining rivojlanishi o'xshashlikni aniqlashga asoslangan nazoratning asosiy mexanizmini kuchsizlantirdi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot akademik halollik masalasini intizomiy talab darajasidan bilishga oid kompetentlik darajasiga ko'chirish nazariy jihatdan asoslangan va amaliy jihatdan samaraliroq ekanini ko'rsatdi. Bu ko'chirishning asosi quyidagi kuzatuvda yotadi: akademik halollikning buzilishi ko'p hollarda axloqiy tanlovning emas, o'z pozitsiyasini shakllantirish va asoslash qobiliyatining yetishmasligining natijasidir. Tadqiqot natijasida akademik halollik kompetensiyasining to'rt komponentli tuzilmasi – manba bilan ishlash, mualliflik pozitsiyasini shakllantirish, dalil keltirish va o'z ishini o'zi baholash komponentlari – asoslandi hamda ularning o'zaro bog'liqligi ko'rsatildi. Komponentlardan birining yetishmasligi qolganlarining samarasini yo'qqa chiqarishi dalillandi, bu esa metodik tizimda ularni parallel rivojlantirish zaruratini keltirib chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Dewey J. How We Think. – Boston: D.C. Heath & Co., 1910. – 224 p.

2. Ennis R.H. A Concept of Critical Thinking // Harvard Educational Review. – 1962. – Vol. 32, No. 1. – P. 81–111.
3. Siegel H. Educating Reason: Rationality, Critical Thinking and Education. – New York: Routledge, 1988. – 208 p.
4. McCabe D.L., Trevino L.K., Butterfield K.D. Cheating in Academic Institutions: A Decade of Research // Ethics & Behavior. – 2001. – Vol. 11, No. 3. – P. 219–232.
5. Weinert F.E. Concept of Competence: A Conceptual Clarification // Defining and Selecting Key Competencies. – Seattle: Hogrefe & Huber, 2001. – P. 45–65.
6. Bertram Gallant T. Academic Integrity in the Twenty-First Century: A Teaching and Learning Imperative. – San Francisco: Jossey-Bass, 2008. – 143 p.
7. Ergashbaev S. O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. – 2025. – Т. 1, № 1. – С. 314–316.
8. Ergashbayev S. Uzluksiz ta'lim tashkil etish orqali yoshlarning ma'naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. – 2025. – Vol. 1, No. 1. – P. 10–13.
9. Mirzaolimjon og'li M.M., Shohbozbek E. Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. – 2025. – Т. 16, № 1. – B. 325–328.
10. Tokumbetova M.Sh. OTM talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlari // Maktabgacha va maktab ta'limi. – 2025. – № 3(7). – B. 8–13.